

KI ÁRULJA A KÖNYVET?

(Luceafărul, 1971. 43.)

Aki gyakrabban jár könyvesboltjainkba, tudja, hogy a *Luceafărul* munkatársainak kérdése rendkívül időszerű; Adrian Păunescu és társai ismét egy fontos, megoldandó problémákkal küzdő tevékenységi területre irányítják a lap olvasóinak figyelmét. Valóban: ki árulja a könyvet? (A kérdés nem mindig helyettesíthető ezzel: ki adja el a könyvet?) Păunescu interjújából, Sânziana Pop, Gheorghe Tomozei, Constantin Țoiu, Ilie Constantin, Gica Iuteș, Nicolae Ciobanu riportjaiból, vallomásaiból a régi igazság új erővel, megdölgöztetően csendül ki: a könyvkereskedelem *nem akármilyen része* a kereskedelmi hálózatnak — vétkes felelőtlenség tehát, ha az illetékesek ilyennek tekintik, így kezelik. Az „árueelosztás”, az „eladandó áru” népszerűsítése a könyvkereskedelemben nemcsak gazdasági kérdés, hanem elsősorban kultúránk hatékonyságának kérdése. Nem mindegy tehát, hogy egy iskola-városba, egyetemi központba milyen mennyiségben juttatják el, mondjuk, a klasszikusok olcsó kiadásait, vagy például, hogy Brassó távolról sem kap

annyi műszaki könyvet, amennyire az ország egészéhez viszonyított ipari potenciáljánál fogva szüksége volna.

Ami a jelenkori irodalmat illeti, terjesztésében, népszerűsítésében különös szerepe van az eladónak. A kiadó is segítségül siethet a pult mögött állónak (az egyik megkérdezett e tekintetben a Kritériont dicséri), a döntő azonban az, hogy a könyvvarusok ismerik-e, szeretik-e az irodalmat, olvassák-e a könyveket és folyóiratokat — hogy különbséget tesznek-e saját munkahelyük és, mondjuk, a zöldségesbolt között. Păunescu interjúja bukaresti könyvesboltokban sokféle „könyvesről” hoz hírt. S ha nem is mindegyik tud azonnal válaszolni a feltett kérdésekre, a népszerűségi gyorslista meglehetősen egybehangzó. Az interjú heteiben a legkeresettebb könyv Marin Preda esszé-kötete, az *Imposibila intoarcere* volt, s távolról sem tudták kielégíteni az olvasói igényeket. (Preda korábbi művei szintén keresettek.) A gyakrabban emlegetett szerző, akinek könyvei hiánycikkek: Marin Sorescu. Persze, a nem statisztikai alapon készült felmérésből nehéz megállapítanunk, vajon valóban ilyen jól ítél-e a bukaresti könyvvásárló közönség — vagy Păunescu választotta meg igényesebben interjú-alanyait.

KÖNYV HELYETT KOMPUTER

(Die Zeit, 1971. 42.)

Vége a szakkönyv és a szakfolyóirat monopolhelyzetének a tudományos információcserében — jelenti be a német lap hasábjain Friedrich Pfäfflin. Az utánnyomás, a fényképezés vagy a szárazmásolás (xeroográfia) sokkal alkalmasabb a korszerű tudományos tájékozódás céljaira, mint a könyvkiadás; a komputer vezérlésű adattárolás hasonlíthatatlanul könnyebben hozzáférhetővé teszi majd mindazt, amit ma még ki kell szedni, be kell kötni, meg kell hirdetni, el kell adni és végül el kell olvasni.

A tájékoztatás új formáinak a meg-

jelenése — emlékeztet a cikkíró — a második világháborút követő években vált égetően szükségessé. A nemzetközi tudományos együttműködés a háború alatt szünetelt; sok könyvtár elpusztult; rengeteg kötet kallódott el vagy semmisült meg. Mindez úgy felszöktette az antikvárium árakat az ötvenes évek elején, hogy egyre elképeztebb arányokat öltött az eltérés egy-egy keresett könyv piaci ára meg előállítási ára között. Szemfüles antikváriusok megtalálták a számításukat. Emlékeztükbe idézték, hogy a lipcei akadémiai kiadótársaság például már a harmincas években újra-nyomott nem egy természettudományi művet, ha első kiadójuk nem kockáztattott újrakiadást. Így aztán az antikvá-

riusok kiadókká váltak, és az alkalmi szerepcseréből kibontakozott az utánnomó-ipar, amely a hagyományos kiadói vállalkozáshoz már csak termékében hasonlít.

Az utánnomókat ma fotomechanikai úton állítják elő. A sokszorosítási és nyomástechnika folytonos tökéletesedése jóvoltából bármilyen példányszámban reprodukálható bármely, valaha is ki nyomtatott vagy leírt szöveg. A világ összes könyvét egyetlen könyvtárba gyűjteni — ez az utópia ma már műszakilag kivitelezhető. Ellentétben a régóta ismert és igen költséges hasonmás-kiadással, amely az eredeti lehető leg-hűségesebb visszaadását célozta, a tudományos utánnomó a szöveg hiánytalan újraközlésére törekszik csupán, tekint az eredeti mű minden sajátos jevétől.

Pfäfflin néhány számadattal szemlélteti az utánnomó-ipar előretörését. A Kraus-cég, amely New Yorkban és Liechtensteinban székel, 1970 végén 845 utánnomókat szállít 22 400 kötetben, 1,1 millió német márka értékben; jelenleg egyedül a liechtensteini lerakat 300 000 kötetet tart raktáron — ez megfelel a berlini műszaki egyetem könyvvállományának. A másik hasonló mammut-cég, a Johnson Reprint Corporation, amelynek New Yorkban, Londonban, San Franciscóban, Frankfurtban, Tokióban, Párizsban, Milánóban és Bombayben vannak kirendeltségei, jelenleg 3000, egy vagy több kötetes könyvet forgalmaz és körülbelül 1000 folyóirat-levonatot 1,8 millió német márka értékben. Összehasonlításuképpen: Németország Szövetségi Köztársaság egyik legjelentékenyebb tudományos kiadója, a müncheni C. H. Beck/Biederstein, 1970 végén mintegy 2000 tételt szállít 50 000 német márka összértékben. 1949 és 1969 között a Szövetségi Köztársaságban és Nyugat-Berlinben kiadott új könyvek száma megháromszorozódott; ugyanebben az időszakban az utánnomókat száma világvízeszonylatban megszázsorozódott.

KOPERNIKUSZ AVAGY A SZELLEM BÁTORSÁGA

(La Pologne, 1971. 11.)

Kopernikusz születésének 500. évfordulójáról 1973-ban fog megemlékezni az emberiség, de máris olvashatók azok az

Hallatlanul növeli az utánnomó-ipar versenyképességét, hogy forgalmi tervét már eleve az állandó vásárlók — a szak-könyvtárak — költségvetéséhez és a hozzáértő lektorok révén nagy pontossággal fölbecsülhető kereslethez szabja; nem beszélve arról, hogy nem kell vállalnia az első kiadás kockázatát, a határidő-terv teljesítésében pedig nincs kiszolgáltatva a szerzőknek.

De nemcsak az utánnomás korlátozza a hagyományos könyvkiadói vállalkozás működési területét. A szárazmásolással végzett sokszorosítás terjedelméről ma már csak találgatások lehetségesek. Nagy jövője van a házi sokszorosítógépnek, amely a telefonhoz hasonlóan illeték fejében kibérelhető, s a távmásolás sem ütközik immár műszaki akadályokba. Ez azt jelenti, hogy minden könyvnek csupán egyetlen egy példányban kell majd előfordulnia valamely ország központi könyvtárában — innen bármelyik könyvtárba vagy könyvkereskedésbe, s végül bármelyik magánkönyvtárba könnyűszerrel átszarmaztatható. Az a kilátás — mondja Pfäfflin —, hogy a szerző és az első kiadó megkapja minden egyes eladott példány kicsinybeni árának 10%-át, sovány vigasz, ha arra gondolunk, hány meg hány példányban másolták le már eddig is egy-egy szerző jogilag védett könyvét jóváhagyás és kártérítés nélkül.

Az utánnomás, amely húsz évvel ezelőtt forradalmasította a könyvkiadást, ma már szintén túlhaladottnak tűnik a tetemes helymegtakarítást biztosító mikrofilmhez képest, kivált, hogy a mikrofilm nehezen kezelhetőségére vonatkozó kifogások időközben tárgytalanná váltak. Az utánnomás, az optikai és fotokémiai eljárásokkal végzett sokszorosítás, a mikrofilmgyártás azonban még egyaránt fellelhető az első kiadót. Ámde maholnap egyáltalán nem lesz szükség a kézirat könyvvé változtatására — a könyvformát fölöslegessé teszi a komputer vezérlésű adattárolás. Ez pedig — vonja le a végkövetkeztetést a cikkíró — hovatovább nemzetgazdasági szükségességé.

értékelések, amelyek a tudományos gondolkodás mai szintjéről pillantanak vissza a nagy lengyel gondolkodó tevékenységére. Két, Amerikában dolgozó lengyel tudós, Jerzy Neyman, a kaliforniai Berkeley Egyetem, és Antoni Zygmund, a Chicagói Egyetem tanára Kopernikusz jelentőségét etikai síkon, a szellemi bátorság oldaláról közelítik meg. Előjáróban

kifejtik, hogy Kopernikusz helyének kijelöléséhez a tudományok történetében elmaradhatatlanul szükséges tisztázni egyfelől, hogy mit is jelent a tudomány, minden tudomány általában, másfelől, hogy miben áll a tudományos felfedezések gyakorlati alkalmazásának mechanizmusa.

A tudomány voltaképp nem más — alapítják meg a szerzők —, mint bizonyos jelenségek közt fennálló összefüggések felhalmozódása az ember gondolkodásában. Ha ezeket az összefüggéseket kellőképpen elsajátítottuk, úgy fogják irányítani különböző működéseinket, hogy azok automatikusan válaszoljanak a külső ingerekre. De a jelenségekről és összefüggéseikről kialakított tudatunk többnyire nem személyes tapasztalatok, megfigyelések eredménye. Valójában az iskolában elsajátított ismeretekről van szó, vagyis mások közvetítette ismeretekről, amelyek a közvetítők szintjén sem tudományos megfigyelések, illetve felfedezések konkrét eredményei, hanem a priori elfogadott elméletek. Azokat a tételeket, amelyek cáfolják a már elfogadott tant, rossz szemmel nézik, rendszerint el is vetik. Súlyosbítja a helyzetet, hogy azok, akik az érvényben levő tanításokkal összeegyeztethetetlen újat visszautasítják, többnyire nincsenek tudatában saját előítéleteiknek.

A Kopernikuszt megelőző tizennégy évszázadon keresztül a tudományos gondolkodást az ókori görög bölcsélet uralta. Elképzelhető, hogy mekkora súlya lehetett a szentesített tételek e csaknem másfél évezredes hagyományának. Kopernikusz elévülhetetlen érdeme éppen az a szellemi bátorság, amellyel kimutatta: Ptolemaiosz geocentrikus világképét semmi sem támasztja alá, azon kívül, hogy már hosszú ideje elfogadták, valójában azonban pusztán hipotézisekből vezették le, nem pedig a megfigyelés szolgáltatotta adatok összevetéséből. Kimutatva, hogy a Föld forog a Nap körül, s nem fordítva,

Kopernikusz — mint tudjuk — megvetette a heliocentrikus világkép alapjait, s ezzel hatalmas lendületet adott a csillagászat fejlődésének. Utat tört Kepler számára, aki felfedezte az égitestek kerinését. Erre következett Newton a nehézkedés törvényével és a modern asztronómia megalapozásával.

Neyman és Zygmund úgy vélik, hogy bármilyen jelentős Kopernikusz hozzájárulása a csillagászat fejlődéséhez, ha ebben merülne ki minden érdeme, nevét éppúgy elhomályosította volna az idő, mint azokét az ókori gondolkodókat, akik évezredekkel előtte tudták és hangoztatták, hogy a Világegyetem középpontja a Nap, nem pedig a Föld. Elvitathatatlan személyes érdeme az, hogy tudatosította a Világegyetemre vonatkozó minden elmélet hipotetikus voltát, és bebizonyította, hogy nem valamely hagyomány régisége, sem a szóban forgó felfogást valló személyek, illetve intézmények tekintélye, hanem csakis a bizonyító érvek ereje lehet bármely elmélet helyességének döntő kritériuma. Ez az elv és ez az érvelés — hangsúlyozzák Zygmund és Neyman professzorok — az egész modern tudományosság kezdetét jelenti.

Kopernikusz hallatlan szellemi bátorságról tett bizonyosságot. Ez a bátorság fizikai is volt, hiszen személyes biztonságát is kockáztatta, amikor megdöntötte a ptolemaioszi tanokat. „Szerencséjére“ művének első nyomtatott példányát halálós ágyán kapta kézhez. Követői nem voltak ilyen szerencsések; elég Galileire és Giordano Brunóra hivatkoznunk.

A cikk szerzőinek meggyőződése, hogy egyetlen tudomány, még a matematika sem mentes attól a veszélytől, hogy előítéletek rendszere fékezze fejlődését, következőképp, hogy az új csak „kopernikuszi robbanás“ útján tör utat magának. Kellőképpen bizonyította ezt a múlt században a Lobacsevszkij és Bolyai nevéhez fűződő, nem-euklidészi geometria megjelenése.

VEGYES DIPLOMÁK

(Contemporanul, 1971. 42.)

Önmagával folytat párbeszédet cikkében a vegyes diplomák kérdéséről Gr. C. Moisil. Elmondja, hogy már sok szó esett egy új diszciplínáról, a matematikai nyelvészetről meg egy születőfélben levő tudományágról: a matematikai poétikáról; felvetődött a számítógépek haszná-

lata a történelem, régészet tanulmányozásában, a kritikai elemzésben. Konkrét javaslat hangzott el a vegyes diplomák bevezetéséről a matematikát a történelemmel, a román nyelvvel vagy valamely idegen nyelvvel kapcsolatban tanulmányozók részére. De még nem merült fel a vegyes diploma kérdése a matematika és filozófia vonatkozásában, noha a szerző, a matematikai kar tanára, az 1971—1972-es tanévben már tart ilyen

jellegű előadásokat. Önmagával vitatkozva Moisisl akadémikus leszögezi: a dolog nem olyan egyszerű.

Idevágóan megjegyzi, hogy a matematikusok és a filozófiai kar kapcsolatai nem újkeletűek. A filozófia-szakosok számára a matematikai kurzusok hallgatása már 22 éve kötelező. Az 1971–1972-es tanévben a filozófia karon a játékelméletről, a kibernetikáról, az információelméletről és az informatikáról tartanak előadásokat. De talán jobb volna, ha nem csupán a matematikai–filozófiai vegyes diplomára gondolnánk — veti fel a szerző —, hanem több ilyenyszerű diplomára, például a pszichológia és a matematika, pedagógia és matematika, szociológia és matematika vonatkozásában. A statisztikai módszerek a valószínűségszámításban való jártasságot követelnek a pszichológusoktól, a kibernetika és neurokibernetika algebrai ismereteket igényel. A szociológia mindig is alkalmazta a statisztikai módszereket. Az utóbbi időben más matematikai módszereket is igénybe vett, például a gráf-elméletet és a játékelméletet. A matematikai-szociológiai vegyes diploma széles távlatokat

nyitna. Hasonlóképpen hasznosnak bizonyulna a matematikai–logikai vegyes diploma. De miért ne lehetne felvetni a logika és a klasszikus nyelvek vonatkozásában? Jelenleg a logikatörténeti előadásokat Athanase Joja, a neves hellenista tartja. A Logikai Központnál ógörög nyelvkurzust szerveztek. Vajon nem lenne helyes, ha azok, akik a logika történetét tanulmányozzák, eredetiben olvasnák a logika nagy klasszikusait? És továbbmenve: ha valaki a logika történetét kívánja tanulmányozni az araboknál, hinduknál, kínaiaknál, miért ne szerezhetne vegyes diplomát?

Nem szabad elfelejteni azonban — figyelmeztet a szerző —, hogy a logikatörténeten és a matematikai logikán kívül még van egy fontos probléma: a következtetés tanulmányozása az egzakt tudományok (fizika, kémia) esetében. Miért ne lehetne szó logikai–fizikai, logikai–kémiai diplomáról?

És mitévők legyenek azok, akik etikával foglalkoznak?

— Nem tudom — válaszolja lakonikusan a szerző.

Deák Ferenc rézmetszete